

על יחסו של רי"מ עפשטיין זצ"ל בעל ערוך השולחן ללימוד הקבלה*

ספר הזהר מוזכר בערוך השולחן קרוב למאתיים פעם (לחלקיו השונים: תיקוני זוהר, רעיא מהימנא, מדרש הנעלם, זוהר חדש וכו'). הרי"מ עפשטיין משבח בערוה"ש חי"ד ס' רמו סע' טו את לימוד הקבלה, אך רק כאשר מדובר בלומדים שמתאימים לכך. הוא מונה שם שמות ספרים המתאימים לתחילת הדרך בלימוד חכמה זו, וניכר שהיה בקי בהם:

ולעניין לימוד חכמת הקבלה, אשרי מי שזוכה לה, כי היא מאירת עינים להבין עומק תורתנו הקדושה. אמנם צריך לזה קדושה וטהרה זריות ונקיות וידיעה גדולה בתלמוד... וחכמה זו ראוי ללומדה מרב מפה לאוזן, אך עתה בעוה"ר אין לנו זה, אך כנגד זה יש ספרים קדושים המורים לנו דרך בהתחלת לימוד חכמה זו, והיינו ספר שפע טל', שערי אורה, עבודת הקודש ודומיהם, והבא לטהר מסייעין אותו מן השמים².

חלק מההבאות של הזוהר בערוה"ש נכתבו בשם ספרים אחרים (בעיקר המג"א שהיה כידוע מגדולי מביאי הזוהר האשכנזים בהלכה, עי' למשל במג"א או"ח ס' רצט ס"ק כג) אך פעמים רבות כמובאות עצמאיות שלו, כשברבות מהן הוא מצטט משפטים שלמים מהספר (ראה למשל או"ח ס' נב סע' א וס' צ סע' ז). באו"ח ס' לד ס"ק ז-ט הוא מזכיר מדרש נעלם שדיברו עליו הראשונים, וכותב שלדעתו מדרש זה הוא הזוהר, ומביא את המקור הרלוונטי לדעתו מתוך הזוהר ומצטטו בארוכה. עשרות פעמים הוא מצטט את הספר פרי עץ חיים (ראה למשל או"ח ס' קיב סע' ד: "והנה הטור כתב על כל זה רמזים וכוונות פשטיות, ובפרע"ח כתב בזה סודות גדולים ונוראים, ע"ש"), וכן מביא מספר דומה של פעמים את דעת האר"י וכן את דעת "המקובלים" (בהם נכללים השל"ה, החיד"א, הר"י צמת, הר"י קאפיל ועוד).

* במבוא לספר 'תערוך לפני שולחן' עמ' 14 מאת ר"א הנקין הי"ד כתב העורך רא"י ברודט נר"ו שהרב איתם התחיל לכתוב קובץ בעניין הקשר של רי"מ עפשטיין לחכמת הנסתר והידע שלו בה לפי מה שמובא בספריו, אבל לא היה בו מספיק חומר כדי לעשות ממנו פרק בספר. באדיבות הרבנית הנקין והרב ברודט מודפסים כאן חלק מהליקוטים האלו עם כמה הוספות, לע"נ הרב איתם ורעייתו שנהרגו על קידוש השם לפני חמש שנים, ב"ט תשרי תשע"ו. ארץ אל תכסי דמם!

1 מוזכר גם בספרו קול בן לוי דרוש יח עמ' 111.

2 ראה שם סעיפים א, ד. וראה בעניין אחר באו"ח ס' רפא סע' ה.

הביטויים 'חכמי הקבלה', 'חוכמת הקבלה' ו'ספרי הקבלה' נמצאים הרבה בספר ערוה"ש. בפירושו "ליל שימורים" עמ' 93, על הפיוט "שלושה מי יודע", כותב ערוה"ש: "ובאמת חכמי הקבלה כהרמ"ק בפרד"ס והאריז"ל בע"ח גילו לנו זה בסוד שבירת הכלים ונפילת הניצוצות כידוע ליודעי חן". וביו"ד סי' שפח סוף סע' ב כתב:

הנוהגין בתפילין דר"ת לא יניחום כל ימי האבלות. וראיתי מי שכתב בשם האריז"ל להניחם, ולא מר בר רב אשי חתום עלה. וכ"כ אחד המקובלים [ברכ"י לאזולאי], ובפרט לפי הטעם המבואר בזהו פרשת פנחס ברעיא מהימנא, ע"ש.

בערוה"ש העתיד בסוף טהרות (ח"ג עמ' רפח), חותם הערוה"ש: "סליק הלכות כלים וכל סדר טהרות ובו רל"ב סימנים, וסימנך: טהור הוא, וכמספר צירופי שם הוי"ה ברוך הוא (ע"ב, ס"ג, מ"ה, ב"נ)". באו"ח סי' ה סע' יד הוא מביא מהגר"א והגרש"ז מלאדי כמה כוונות באמירת שם ה', ולאחר מכן כותב:

זהו כוונות פשטיות, והבאים בסוד ה' מכוונים כוונות נוראות, ומגדולי המקובלים מזכירים שאם יכוין בשם שילוב שם הויה באדני הוא עניין גדול, ואין להאריך בזה.

בשאלה האם פוסקים כזוהר נגד הגמרא כתב בעל ערוה"ש באו"ח סי' כה סע' כט: מקובלני שאי אפשר להיות הזוהר מחולק עם הגמרא אא"כ שגם בגמרא יש פלוגתא, ובמקום שהדין פסוק בגמרא גם הזוהר סבירא ליה כן... וצריך לפרש פירוש ישתווה עם הגמרא.³

לפי זה לעולם צריך לנהוג כמו הגמרא, ובמקומות שבהם הזוהר חולק אין זה כך באמת, אא"כ גם בגמרא יש מחלוקת והזוהר מצדד כאחת הדעות. בדומה לכך נכתב גם בשם הגר"א (עליות אליהו יח, ב): "שהזוהר הקדוש אינו מחולק בשום מקום עם הגמרא. אכן, העולם אינם יודעים הפשט בגמרא או בזוהר".

בעניין התפילין של רש"י ור"ת כותב רי"מ עפשטיין באו"ח סי' לד סע' ו:

אף שבחיבורים מן דינים והלכות אינו ראוי לכתוב דברים הנאמרים בלחישה, והנסתרות לה' אלהינו, ובפרט שבעוונותינו אין אתנו שום ידיעה מזה, מ"מ כדי שלא יפלא בעיניך נבאר מעט מהרבה כפי הבנתינו...

בהמשך הוא מקדיש כמה סעיפים לבירור מקור מהזוהר בעניין זה.

אולם ההלכה גוברת על הקבלה. ביו"ד סי' סה סע' כג הוא כותב:

3 ליישום עיקרון זה בפועל ראה או"ח סי' קב סע' יב. וראה גם יו"ד סי' רעא סע' לב: "היאך הניח דברי הגמרא ותפס דברי הזוהר, וגם קשה לומר שהזוהר יחלוק על הש"ס, וקבלה בידינו שאין חולקין זולת במקום שגם בש"ס יש מחלוקת".

גיד הנשה יש אוסרים אותו בהנאה, אבל הרמב"ם והרא"ש והטושו"ע פסקו שהוא מותר בהנאה... ובזוהר וישלח אוסרו בהנאה, אך בעל הזוהר הוא רשב"י, והוא סבירא ליה בגמרא [פסחים כב א] דאסור בהנאה, ואין הלכה כמותו... מיהו רבינו הב"י בספרו הגדול חשש לדברי הזוהר וכתב שנכון לזיהר.

למנהגים שנתייסדו על פי הקבלה מתייחס הרי"מ עפשטיין בכבוד רב (או"ח סי' כה סע' כח): "אם שכמה גדולים צווחו על זה, מ"מ כן המנהג בכל תפוצות ישראל, וחלילה לשנות כי נתייסד על פי חכמת הקבלה". ובאו"ח סי' רמ סע' יח הוא כותב: "אף שאין אנו מבינין, אך כך היו רבותינו הקדושים מקובלים ע"פ החכמה האמיתית ובזוהר" וכו'.

עלה בידינו שכמו רבים מגדולי ליטא עסק רי"מ עפשטיין זצ"ל בעל ערוך השולחן לא מעט בתורת הקבלה באופן שלא היה גלוי לרבים, אך הדברים מתגלים מתוך חיפוש בכתביו ואף בהכרעותיו ההלכתיות. תנצב"ה.

ברא הקדוש ברוך הוא ביום השישי את האדם, ובראו משני הקצוות, נתן בו את הנשמה שמאירה לאדם לדעת את הבורא יתברך כמלאך כמו שנאמר כי נר ה' נשמת אדם, ויצר אותו בגוף שהוא חומר עב כבהמה לאכול ולשתות ולישן, ולזה יתעוררו מלחמות גדולות בהאדם כל ימי חייו, שהנפש הבהמי מסיתו לתאוות עוה"ז כבהמה, והנשמה הטהורה נלחמת כנגדו ומראה לו שלא לכך נברא אלא לעבוד את הבורא כמלאך, ואף הדברים הגשמיים שמוכרח לעשות כאכילה ושתייה ושינה תהיה הכוונה כדי שיוכל לעבוד את בוראו... ולאחר מות האדם מראין לו שכל מעשיו נכתבין בספר, וחותם יד האדם בו, ואם הלך בדרך התורה והמצוה נוחל גן עדן שהוא תענוג בלתי גבול ובלתי המשך זמן, ועליהם נאמר ירויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם כי עמך מקור חיים באורך נראה אור, ואם ח"ו להיפך יורש גיהנם שכל יסורי עוה"ז כאין נגדו... וזהו שאמר שלמה אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה, כלומר אתה האדם המשכיל, אחרי שיש לך שני דרכים, או לשאת עין ולב למעלה אל הבורא יתברך והיא דרך החיים, או להביט למטה על תאוות הבהמיות, לכן אצוה אותך שאורח החיים שלך תהיה רק למעלה, למען סור משאול מטה...

ערוך השולחן תחילת או"ח